

УДК 792.071.2.027(477)"1941/1945"

Тетяна Чурніта
(Київ)

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ТРЕГУБОВА ЗА ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті розглянуто творчий шлях заслуженого артиста УРСР Миколи Трегубова за часів Другої світової війни (1941–1945), відтворено маловідомі факти його сценічного життя в художніх колективах. Основну увагу приділено виконавській та балетмейстерській діяльності у Львівському оперному театрі (ЛОТі) в період німецької окупації.

Ключові слова: Львівський оперний театр, балетмейстер, соліст балету, творча діяльність, німецька окупація.

В статье рассматривается творческий путь заслуженного артиста УССР Николая Трегубова во время Второй мировой войны (1941–1945), раскрываются малоизвестные факты его сценической жизни в художественных коллективах. Основное внимание уделяется исполнительской и балетмейстерской деятельности во Львовском оперном театре (ЛОТе) в период немецкой оккупации.

Ключевые слова: Львовский оперный театр, балетмейстер, солист балета, творческая деятельность, немецкая оккупация.

The article considers the creative path of the Honoured Artist of the Ukrainian SSR M. Trehubov during the Second World War and presents little known facts of his stage life in artistic groups. It primarily zeroes in on performing and choreographic activities at the Lviv Opera Theatre (LOT) in times of the German occupation.

Keywords: Lviv Opera Theatre, ballet master, ballet soloist, creative activity, German occupation.

Сьогодні, коли частина південно-східної української території окупована, а на сході нашої держави продовжується збройний конфлікт, україні корисно знати досвід відомих діячів культури, які працювали під час Другої світової війни (1941–1945) у професійних театральних колективах, розвиваючи та підтримуючи за нелегких умов культурно-мистецьку, освітню і громадську складові життя українського народу.

До таких постатей належить відомий хореограф, заслужений артист УРСР Микола Трегубов, який пройшов крізь буремні тяготи війни як танцівник і балетмейстер, працюючи в різних художніх колективах. Але плідна робота на професійній ниві не вберегла майстра від п'яти років таборів, що йому присудила радянська влада після поразки нацистів [32]. Основні відомості про діяльність М. Трегубова в означений час були викреслені з його творчого життєпису і залишалися поза увагою науковців,

незважаючи на їхню важливість для розуміння внеску діяча до національного культурологічного процесу і розвитку балетного мистецтва в Україні.

На щастя, за роки державної незалежності України можливість доступу до історичних джерел та архівів, відсутність табу на дослідження роботи українських митців в окупації прискорили процес оприлюднення прихованих фактів. Згадки про діяльність М. Трегубова знаходимо у спогадах акторів діаспори, які працювали у Львівському оперному театрі (далі – ЛОТ; сучасна назва – Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької) у період 1941–1944 років (Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1975, 1992), у працях О. Паламарчук (Львів, 1996 р.), В. Гайдабури (Київ, 2004 р.), С. Максименко (Київ, 2013 р., 2015 р.).

Останнім часом з'являються поодинокі публікації, присвячені творчості балетмейстера у роки збройного протистояння Німеччини та СРСР (Н. Миронюк, Київ, 2013 р., 2016 р.), але вони лише частково окреслюють творчий доробок М. Трегубова в ЛОТі.

Мета статті – спираючись на матеріали українських періодичних видань, спогади колишніх артистів та архівні документи, відтворити хронологію подій життя і творчості М. Трегубова під час Другої світової війни (1941–1945).

Аналізуючи автобіографію артиста, дізнаємося, що 1940 року Київський Комітет у справах мистецтв України направив його на розбудову Львівського державного театру опери та балету, що з 1939 року розпочав своє творче життя на теренах Галичини [1]. Волею долі хореограф попрацював у театрі лише один сезон. Звичний життєвий ритм М. Трегубова, як і багатьох мільйонів людей, кардинально змінився у червні 1941 року, коли Німеччина напала на Радянський Союз.

Н. Романенко у монографії «Український театр (40-і роки ХХ ст.)» зазначає, що вже «30 червня 1941 року Комітет у справах мистецтв СРСР прийняв рішення про тимчасове припинення діяльності театрів та розіслав директивні листи про необхідність ревізії державної мережі театрів, скорочення окремих театральних груп та перехід закладів культури на бездотаційну роботу» [25, с. 12].

Евакуації підлягали «фахівці, які супроводжували вантажі й мали налагодити виробництво на нових місцях, інтелектуально-мистецька еліта та їх родини» [22, с. 496]. Історик М. Срібна наголошує, що із Львівського оперного театру до Радянського Союзу виїхали такі спеціалісти, як В. Манзій, М. Покровський, П. Гончаров, а також провідні солісти. Тих фахівців, які уникнули виїзду зі Львова (Яків Мунда, режисер Олександр Лейн, професор Йосип Коффлер, артисти оркестру із працівниками адміністрації театру), спіткала трагічна доля. У перші дні німецької окупації вони були заарештовані та загинули в концентраційних таборих [29, с. 59].

Найімовірніше, М. Трегубов не потрапив у список мистецької еліти і був змушений залишати місто самотужки. Його партнерка, заслужена артистка України Валерія Ільїнська, у приватній розмові з авторкою статті згадувала, що коли вона їхала разом з іншими колегами зі Львова, побачила на вулиці розгубленого М. Трегубова. Артисти зупинили машину і забрали його із собою в напрямку Києва. В. Ільїнська вважала, що саме вона врятувала соліста балету ¹.

Сам артист в одній з автобіографій писав: «У 1941 році зі Львова поїхав до Києва і працював на естраді, коли німці підійшли до Києва, поїхав у Фастів, а потім – на Кавказ у П'ятигорськ, де почав працювати балетмейстером у Театрі музичної комедії» [2]. Пізніше М. Трегубов вирішив повернутися додому в рідний Ставропіль, де на початку грудня 1942 року потрапив у полон [2]. Німці, дізнавшись про професію митця, повернули його на попереднє місце роботи – у Львівський оперний театр.

Як відомо, із приходом війни Україна була поділена німцями на кілька частин. Особливості політики окупантів визначалися певним регіоном. У той час, коли в Райхскомісаріаті Україна на чолі з Е. Кохом національно-культурне життя жорстко придушувалося, у Генерал-губернаторстві на чолі з Г. Франком прослідковувалася показна лояльність стосовно галичан. Саме це зумовлювало можливість досить ши-

рокої роботи на культурній ниві, що проводилася в Західній Україні. Яскравим прикладом була творча діяльність Львівського оперного театру.

Театр працював у чотирьох секціях: опера, балет, оперета і драма [31]. Вистави для німців та їхніх союзників показували в середу, суботу і неділями вечорами, а для українських глядачів – чотири рази на тиждень: у вівторок, четвер, п'ятницю увечері та в неділю пополудні. У понеділок театр відпочивав або працював для учнівської молоді [28].

Балетна секція була наймолодшою «дитиною» серед інших підрозділів, що виросла силами колишніх артистів театру. Вона поступово поповнювалася молодими виконавцями і вже в березні 1943 року налічувала 36 осіб [12]. Як зазначає музикознавець О. Паламарчук, балетний ансамбль ЛОТу був задіяний в усіх секціях театру і на початку своєї діяльності виконував роль виключно декоративного оформлення, обслуговуючи такі традиційні вистави української драматургії, як «Запорожець за Дунаєм», «Маруся Богуславка», «Наталка Полтавка». У книзі «А музи не мовчали» дослідниця пише: «У періодичній пресі частішали повідомлення про виступи окремих солістів балету в концертах, тематичних ювілейних вечорах. Сольні і масові танці “сміливо і впевнено” входили в драматургічну канву опер та оперет. У деяких постановках балет починав відігравати роль дійової особи, як, наприклад, у народній драмі “Ніч під Івана Купала” М. Старицького (музика Б. Кудрика)» [19, с. 28].

За невеликий проміжок часу (відкриття ЛОТу 19 липня 1941 року ознаменоване класичною українською оперою С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм») [13, с. 62] балетна секція у чудовій постановці досвідченого балетмейстера Є. Вігілева відтворила вистави «Дон Кіхот», «Пер Гюнт», «Копелія», а також підготувала «Балетний вечір» (який складався із двох одноактних балетів: «Сільське кохання» К. Данькевича та «Мрії старого композитора» Й. Штрауса [10, с. 325]) і «Балетний дивертисмент» (куди увійшли різноманітні хореографічні композиції на музику Л. Бетховена, Г. Генделя, Ф. Ліста, Б. Сметани, Б. Лятошинського [7, с. 287]). Вистави мали великий успіх у глядача і отримували схвальні відгуки на сторінках періодичних видань.

На час повернення М. Трегубова трупа театру була вже сформована і в січні 1943 року налічувала близько 400 осіб, серед яких було дві сотні творчого персоналу [31]. Від 1942 року її очолював відомий режисер Володимир Блавацький [7, с. 284] за підтримки першорядних митців-патріотів. М. Трегубов долучився до роботи як балетмейстер (окрім нього, на цій посаді працювали Є. Вігілев і В. Штенгель) та прем'єр балету [7, с. 285, 288].

Про діяльність майстра вперше читаємо у «Краківських вістях» за 28 квітня 1943 року, де він постав балетмейстером у віденській опереті «Пташник з Тіролю» К. Целлера. Це була вистава на три дії, що йшла в перекладі Ю. Шкрумеляка, у постановці В. Блавацького і диригента Я. Барнича. Оперета мала великий успіх як серед німців, так і серед українського глядача; вона відбулася 29 разів. Преса відзначала вдалу режисуру та професійність балету під керівництвом М. Трегубова: «Те, що сказано про хори, треба повторити і про балет, що під новою управою М. Трегубова дав дуже вмілий, повний темпераменту й життя образ веселих, безжурних тирольських чи надрайнських селян. Гра артистів була здебільша проста й невимушена» [6].

У новому театральному сезоні 1943–1944 років, що розпочався 14 серпня, М. Трегубов виступив балетмейстером в опері на одну дію «Кавалерія Рустікана» П. Масканьї [14, с. 271] у постановці В. Блавацького за участю художника М. Радиша, диригента Л. Туркевича, хормейстера Я. Воцака і концертмейстера М. Лисенко² [7, с. 287]. Про оперу коротко і вичерпно відгукнувся В. Витвицький: «Дбайливо підготовлена і викінчена» [19, с. 17]. Але шанувальники хореографічного мистецтва з нетерпінням чекали наступних балетних прем'єр.

Майже піврічний період глядацьких очікувань порушив М. Трегубов, який написав лібрето і здійснив постановку балету «Серпанок П'єретти», де виконав одну з голов-

них партій – Фреда (Арлекіна). На прем'єрі для українського глядача, яка відбулася 8 жовтня 1943 року (німецька – 6 жовтня) [19, с. 38], його партнерами були прима-балерина В. Переяславець-Анетта (П'єретта) та О. Ярославців-Фльорестан (П'єро).

Балет складався із трьох дій та чотирьох картин, супроводжувався музикою угорського композитора Ернста фон Донаньї та інших композиторів в опрацюванні Л. Туркевича. У центрі спектаклю – любовна трагедія між дівчиною та її двома коханими. Театральна критика відзначила вдале поєднання балетмейстером танцю і пантоміми, ефектні та мальовничі масові сцени, що підкреслювали декорації М. Радиша. «Танкову гротеску», що полегшувала трагічну дію вистави, фахівці теж уважали влучною. Як підкреслив театральний оглядач «Львівських вістей», «балет пройшов з успіхом і приніс львівській публіці приємну і культурну розвагу. Виконавців в доказ призначення обдарували кошиками квітів» [27].

Газета «Краківські вісті» наголосила на бездоганному виконанні артистами своїх партій попри деяке перевантаження акробатикою; високо оцінила роботу М. Трегубова-виконавця, зазначивши, що він – «танцюрист високої кляси, здібний творити вищі танкові форми і вийти далеко над рівень пересічних танкових продукцій» [21]. Із матеріалів статті дізнаємося про творчі плани на новий театральний сезон мистецького керівника В. Блавацького і балетмейстера М. Трегубова щодо постановок нових балетів на українську тематику («Черевички», «Лісова пісня») [21]. Варто зазначити, що за неповний сезон вистава «Серпанок П'єретти» відбулася 33 рази і була останньою самостійною роботою балетної групи Українського оперного театру в окупованому Львові [19, с. 38].

Із відомостей у періодичній пресі стає відомо, що М. Трегубов брав участь не тільки в мистецьких заходах Львова, а й у виступах, які проходили за межами міста. Так, у жовтні 1943 року балетна труппа виїжджала до м. Ярослава (тепер – Польща) і 25 жовтня представила там балет «Пер Гюнт» Е. Гріга за драматичною поемою Г. Ібсена у постановці Є. Вігілева. М. Трегубов виконав головну партію – Пер Гюнта – у парі з артисткою В. Переяславець – Сольвейг [16]. До театрального репертуару балет увійшов із 21 лютого 1942 року і «здобув високу оцінку знавців та глядачів, ставши новим доробком хореографічної скарбниці» [20].

Балетна труппа ЛОТу доволі часто отримувала позитивні відгуки у пресі як колектив професіоналів «справжньої європейської величини, очолюваний такими талановитими режисерами, як Вігілев, Штенгель чи Трегубов» [26]. Незважаючи на це, українська театральна критика у Львові продовжувала слідкувати за якістю вистав та прискіпливо ставилася до нових творів. Так, у «Краківських вістях» від 7 листопада 1943 року після прем'єри комічної опери «Продана наречена» Б. Сметани (постановником якої був В. Блавацький, балетмейстером – М. Трегубов) автор статті висловив ряд зауважень щодо порушення чистоти виразу в підході до народних танців (полька, фуріант): «Тут зайва наприклад домішка неприродних рухів, що мають посмак радше циркової акробатики, так як у балетному оформленні пантоміми Догнані “Серпанок П'єретти”, і на це треба звернути увагу мистецькому керівникові цієї опери, директору В. Блавацькому, що перевів її режисерію зрештою дуже дбайливо» [24].

Подальші критичні застереження і побажання на адресу балетмейстера М. Трегубова висловив композитор Василь Барвінський після прем'єри опери-хвилинки «Ноктюрн» М. Лисенка. Він вважав, що у балетній вставці «Рожеві та золоті сни» недоречно було «руки та фігури балетного ансамблю насичувати змислово-еротичним елементом та виразом. Це може бути відповідне у “Вальпургієвій ночі” з “Фавста”, але зовсім не відповідає ані характерові супроводної до цього танку музики, ані загальній». Автор рецензії радив балетмейстерові «при черговій виставі цієї опери-хвилинки цей стилістичний промах рішуче усунути!» [3]. Конкретні професійні зауваження оглядачів допомагали хореографу підніматися до вищих щаблів майстерності.

Зважаючи на ідеологічну та суспільно-політичну ситуацію в регіоні, колектив театру не міг залишатися осторонь подій, що відбувалися на німецько-радянсько-

му фронті й у Львові, повинен був по-своєму брати участь у гуманітарних та громадських ініціативах окупаційного режиму. Із 28 по 29 листопада 1943 року артисти Львівського оперного театру провели акцію на підтримку постраждалих вояків. 16 членів трупи, серед яких був і М. Трегубов, організували товариську зустріч зі своїми театральними глядачами, щоб зібрати кошти для поранених та привітати їх із Різдом [30]. За двадцять злотих глядач отримував фотокартку улюбленого актора з його особистим підписом. Підсумок благодійної роботи полягав у тому, що до 5 грудня 1943 року артисти театру роздали 500 своїх знімків та зібрали 27730 злотих на подарунки постраждалим бійцям [8].

За час роботи в окупованому німцями Львові М. Трегубов співпрацював зі своїми колегами, колишніми акторами ЛОТу, які очолили українські театри в інших містах регіону. У січні 1943 року в місті Станіславові відбулася прем'єра оперети «Шаріка» галицького композитора Ярослава Барнича в постановці Олександра Яковлева. Танцювальна частина національно-патріотичної вистави, що проходила в Театрі ім. Івана Франка (нині – Національний академічний драматичний театр ім. Івана Франка), була втілена завдяки талантові балетмейстера М. Трегубова, про що дізнаємося із часопису «Наші дні» [18].

Разом із товаришами по цеху майстер брав активну участь і в різноманітних проєктах, «ревіях», що були схожі на сьгоднішні шоу. Так, до свята Нового 1944 року театр підготував легку розважальну програму «Сорокатиї вечір», куди увійшли номери різних сценічних напрямів та жанрів. Хореографічну частину М. Трегубов оформлював разом із В. Штенгелем. Перше відділення було представлено оригінальним балетом «Прийди знов» Д. Олівері, танцювальною гротескою «Вечір на леваді» Е. Ляцоро і закінчувалося барвистим «Гопаком». У другій частині показали «Вальс»-балет, а закінчили номером «Трішки вогню» Р. Бенацкі за участю великого хору і всього балетного колективу [7, с. 287–288]. Про «Сорокатиї вечір» «Львівські вісті» писали як про «ревію наскрізь вдалу» і зазначали, що «балетні режисери Трегубів і Штенгель підготували зразки справді оригінального балету» [9]. Але деякі критики, як стверджує О. Паламарчук, прийняли його стримано. «Вистава пройшла вісім раз і в афішах більше не з'являлась», – підрахувала дослідниця [19, с. 46].

Незважаючи на хід воєнних дій, М. Трегубов продовжував плідно працювати. На цей раз він готував балетний акт в опері «Маргарета» («Фауст») Ш. Гуно. Прем'єра відбулася 13 і 15 лютого 1944 року, зала була переповнена. Львівська преса віддала майстру «спеціальне признание» за хореографічне оформлення «Вальпургієвої ночі» та відмітила чималу кількість композиційних знахідок. Доктор Йосип Хоминський на сторінках газети «Львівські вісті» зробив таке спостереження: «У поодиноких частинах “Вальпургієвої ночі” технічна справність деяких учасників сягала до найвищих меж досконалості. Найкращими з них були прима-балерина В. Переяславець і З. Сугробкіна та сам М. Трегубів» [33]. Загалом вистава пройшла вдало і була показана ще 34 рази [10, с. 330].

Потрібно зазначити, що в 1944 році склад танцюристів збільшився до 64 осіб [10, с. 338], серед яких було 43 соліста різного рангу [7, с. 288]. Завдяки цьому можливості балетної трупи значно розширилися. Від вистави до вистави виконавська майстерність артистів удосконалювалась, про що неодноразово писали театральні оглядачі. Такий результат отримувався і завдяки роботі М. Трегубова з молодими виконавцями, які вливалися до колективу. Враховуючи навантаження прем'єра балету і балетмейстера, він паралельно працював з артистами у репетиційному залі як педагог і балетмейстер-репетитор, готуючи нові партії. Цей факт не можна назвати звичайним, адже далеко не всім визнаним солістам вдається передавати учням свою майстерність. У даному випадку треба не лише вивчати з виконавцями увесь хореографічний текст ролі, а й відшліфувати до художньої досконалості кожний танцювальний рух, жест, позу, а також допомагати створити на сцені правдивий людський характер.

Усвідомлюючи велику відповідальність, артисти театру не могли зупинитися на досягнутому. У квітні 1944 року М. Трегубов укотре продемонстрував свою майстерність класичного танцівника на сцені ЛОТу, виконуючи партію Базиля в балеті «Дон-Кіхот» Л. Мінкуса. Цей зразок світової класики був поставлений балетмейстером Є. Вігілєвим ще наприкінці першого театрального сезону, але в той раз глядачу запропонували виставу з оновленим виконавським складом. У газетах писали про «надзвичайну легкість, граціозність і широту виконання, індивідуальність вислову» прими-балерини В. Переяславець та про майстерність класичного танцівника, її партнера – балетмейстера М. Трегубова. Автори рецензій наголошували, що у таких майстрів, як В. Переяславець і гротесковий танцівник С. Хшанівський, є чому повчитися молодим виконавцям [4].

Незважаючи на складне становище на фронті та поступову стратегічну перевагу радянських військ, місцева преса продовжувала пам'ятати про мистецтво. Так, «Краківські вісті» за 1 січня 1944 року надали загальну статистику роботи ЛОТу в період липня 1941 – січня 1944 років, а саме: 750 вистав з усіх ділянок театрального мистецтва за два з половиною роки праці, що побачили понад 600 тисяч глядачів. Серед них – 350 тисяч українців, 250 тисяч німців та їхніх союзників [28]. Для порівняння: за 2015 рік фактична кількість глядачів на ранкових та вечірніх виставах у Львівському національному академічному театрі опери та балету імені Соломії Крушельницької становила 91,9 тисяч осіб [11]. Нескладний аналіз даних дає нам уявлення про значну популярність ЛОТу в окреслений період. У свою чергу, вражаюча відвідуваність свідчить про пріоритети національних та культурних цінностей серед тодішнього українства.

Театр не залишався без уваги: громадськість міста й надалі цікавили плани творчого колективу, нові прем'єри, репетиційні будні балету. Про зниження рівня майстерності ансамблю не було й думки – ані критика, ані глядач цього б не вибачили.

4–5 червня 1944 року в газеті «Львівські вісті» було розміщено розлогу статтю «Відвідини у Терпсихори. На пробі балету Львівського Оперного театру», у якій значне місце приділялося творчості майстра. «Наш балетмейстер М. Трегубов веде саме вправи солістів. Падають щораз нові терміни, танцюристки відповідають на них щораз танковим рухом. Їх тіло еластичне – спроможне віддати почування. Професор-балетмейстер пильно стежить за кожним рухом танцюючих. Ось сам застиг він у динамічному русі та й знову перед вами проблема. Чи подивляти його більше, як балетмейстера, чи як танцюриста. Як танцюрист, захоплює нас щораз наново кожним своїм виступом; як балетмейстер, виховав він нові таланти, що саме підготовлюються до вечірнього виступу. Балетмейстер втомлений, радо виявляє нам шлях львівського балету, який намагається дати нашому глядачеві гарне естетичне переживання», – зазначалося в матеріалі [5].

Стаття проілюстрована трьома світлинами, де й сьогодні можна розгледіти М. Трегубова. На одній фотокартці – разом із молодою солісткою Ромою Приймівною (Приймою) він відпрацьовує картину з балетного акту «Вальпургієва ніч». На іншій – сцени з вистави, де прем'єр балету разом із примою-балериною В. Переяславець завмер у підтримці. Також із газети довідуємося, що львівський балет готувався до нового сезону, і до планів митця входила постановка «Кармелюка» та «Лілеї» за Т. Шевченком.

Цим задумам так і не вдалося втілитися, адже Східний фронт невпинно наближався до Львова. Останніми роботами театру були вистави «Дон-Кіхот» і «Циганський барон», що відбулися 18 і 19 червня 1944 року [17]. Невдовзі було сповіщено про відпустку колективу, а 19 липня з'явилося оголошення про її продовження до кінця місяця. Деякі артисти збирали валізи, щоб тікати за кордон із німцями. Було зрозуміло – театр у такому складі існувати більше не зможе.

Після зайняття Львова радянськими військами 27 липня 1944 року місцеві жителі та артисти театру, які не покинули місто, були змушені перелаштовуватися на новий лад. У столиці Галичини одразу оголосили мобілізацію – набір до лав Червоної Ар-

мії. Усі чоловіки віком від 18 до 50 років повинні були з'явитися на збірний пункт, маючи при собі усе необхідне. Упродовж трьох днів рекрути отримували наказ приступити до військової служби.

Поступово на «нові рейки» переходила і Львівська опера, у якій розпочалася енергійна робота над створенням нового колективу. Першою вимогою у процесі підбору кадрів та репертуару була «радянська позиція» та дух соціалістичного реалізму. Усі вистави повинні були відповідати тезі «національна за формою, соціалістична за змістом». Колектив формувався заново, і знову запрошували митців із різних міст Радянського Союзу. Художнім керівником театру став переведений із Харкова М. Стефанович, заслужений артист УРСР.

Радянське керівництво, зважаючи на директиви «згори», ставилося з пересторогою до місцевого населення. Але й корінних жителів майже не було. Ті, хто працювали у 1941–1944 роках «для німців», емігрували й опинилися на Заході; інші (теж не зі своєї волі) – на Сході.

З автобіографії М. Трегубова дізнаємося, що у вересні 1944 року його мобілізували і направили працювати балетмейстером до ансамблю Першого Українського фронту. Із 1944 по 1945 роки він перебував у складі колективу на території Польщі [1]. Можливо припустити, що майстер потрапив саме до Державного ансамблю пісні і танцю при Політуправлінні Першого Українського фронту, яким керувала заслужена артистка УРСР Л. Чернишова. Фронтний колектив налічував понад тридцять юнаків та дівчат у хорі, а також близько п'ятнадцяти танцюристів [15, с. 156]. За 40 місяців війни ансамбль дав 2126 концертів. Із частинами Червоної Армії він пройшов бойовий шлях у 3500 кілометрів від Кавказу до Вісли. Чехи, словаки, угорці, румуни та поляки захоплено сприймали вокально-хореографічне мистецтво ансамблю з України [23].

Восени 1945 року Державний ансамбль пісні і танцю УРСР після тривалої та плідної творчої діяльності у Центральній групі військ був відкликаний до столиці України. Громадськість високо оцінила фронтове мистецтво колективу. На сторінках газет, що висвітлювали його творчі здобутки, інформацію про М. Трегубова не знайдено. Але сьогодні вже достеменно відомо, що через 15 місяців роботи в ансамблі, тобто 1 грудня 1945 року, артиста заарештували і засудили до п'яти років таборів [32]. Радянська влада не забула про діяльність М. Трегубова в ЛОТі за часів німецької окупації, розцінивши його творчий доробок як роботу на ворога. До останніх днів життя балетмейстер волів не згадувати цей важкий досвід.

Таким чином, швидкий наступ німців літньою порою 1941 року та прорахунки місцевої влади в організації евакуації артистів театру змусили М. Трегубова самотужки залишати Львів у пошуках порятунку та роботи. Поневіряння майстра завершилися нацистським полонем і поверненням до Львівського оперного театру. Саме тут протягом кінця грудня 1942 – середини червня 1944 років творчий доробок митця досягнув повноти свого вияву.

В особі М. Трегубова – етнічного росіянина за походженням – балетний сектор театру отримав професійного класичного танцівника, виконавська діяльність якого сягала високої майстерності, балетмейстера-постановника з індивідуальним стилем, педагога-наставника молодих артистів балету. Завдяки спільній енергії М. Трегубова та його колег балет театру перетворився на самостійну творчу одиницю, здатну створювати якісні вистави європейського зразка. Майстер танцю намагався донести до глядача зразки світової та національної балетної класики, тим самим формуючи його високі театральні смаки.

Попри те, що віднайдені документи повертають до наукового обігу уточнені обставини життєвих подій та діяльності М. Трегубова за часів Другої світової війни (1941–1945), вивчення його сценічної творчості потребує подальших пошуків. Зовсім недослідженою, але не менш важливою, є праця хореографа у професійних театрах на початку війни, його участь у гастролях балетного сектору ЛОТу, балетмейстерська творчість в Ансамблі пісні і танцю УРСР до моменту арешту.

¹ Ільїнська Валерія Миколаївна (нар. 26 лютого 1920 р. у м. Петрограді) – артистка балету, заслужена артистка УРСР (з 1952 р.). 1937 року закінчила Ленінградське хореографічне училище, була ученицею А. Ваганової. Танцювала на сцені Ленінградського академічного театру опери та балету (далі – АТОБ) упродовж 1940–1941 років. Протягом 1945–1958 років – артистка Львівського АТОБ. Авторка статті познайомилася з В. Ільїнською 1988 року в м. Сертолово Ленінградської області, де остання жила і працювала керівником дитячого хореографічного колективу в місцевому Будинку офіцерів. Під час бесіди вона дуже здивувалася, дізнавшись, що я навчалася у М. Трегубова. Валерія Миколаївна розповідала, що на річницю Ленінградського училища колеги розшукували випускників закладу, але М. Трегубова так і не знайшли. Через мене артистка передала йому листа. Микола Іванович сприйняв цю звістку стримано, однак був схвилюваний.

² Мар'яна Миколаївна Лисенко (1887–1946) – піаністка, донька композитора-класика М. Лисенка. – *Ред.*

1. Архів Київського національного університету культури і мистецтв, ф. Р-1516, оп. 1 «Л», спр. 195, арк. 1–21.
2. Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного, ф. 1, оп. 1, спр. 5150, арк. 61–66.
3. *Барвінський В.* Прем'єра опери-хвилинки М. Лисенка «Ноктюрн» / В. Барвінський // *Львівські вісті.* – 1944. – 14–15 травня.
4. Вистава балету «Дон Кіхот» // *Львівські вісті.* – 1944. – 28 квітня.
5. Відвідини у Терпсихори. На пробі балету Львівського Оперного театру // *Львівські вісті.* – 1944. – 4–5 червня.
6. В. С. «Пташник з Тиролю» (З театральної зали) / С. В. // *Краківські вісті.* – 1943. – 8 травня.
7. *Гайдабура В.* Театр між Гітлером і Сталіним : Україна ; 1941–1944. Долі митців / Валерій Гайдабура. – Київ : Факт, 2004. – 320 с.
8. 27.730 зл. від Львівського Оперного театру для раненого вояка на різдвяний дарунок // *Львівські вісті.* – 1943. – 5 грудня.
9. З театру. Сорокатиї вечір у Львівському театрі // *Львівські вісті.* – 1944. – 16–17 січня.
10. *Івасівка М.* Український оперний театр у Львові / М. Івасівка // *Наш театр.* Книга діячів українського театрального мистецтва. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1975. – Т. 1. – С. 321–356.
11. Інформація про результати діяльності Львівського академічного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://opera.lviv.ua/wp-content/uploads/2015/12/INFORMATSIYA_rik_SAJT_.pdf.
12. *Лужницький Г.* 500-та вистава Львівського театру / Г. Лужницький // *Львівські вісті.* – 1943. – 14–15 березня.
13. *Максименко С.* Львівський оперний театр 1941–1944 років : дискурсивний аналіз сучасних досліджень істориків театру Польщі та України / С. Максименко // *Вісник Львівського університету.* Серія: Мистецтвознавство. – Львів, 2005. – Вип. 5. – С. 58–74.
14. *Максименко С.* Український театр у Львові в період німецької окупації (1941–1944) / С. Максименко. – Львів, 2015. – 328 с.
15. Народна артистка СРСР Лідія Чернишова : зб. / редкол.: Станішевський Ю. О. (голова) та ін. – Київ : Мистецтво, 1978. – 176 с.
16. Оголошення // *Краківські вісті.* – 1943. – 22 жовтня.
17. Оголошення // *Львівські вісті.* – 1944. – 18 червня.
18. Оголошення // *Наші дні.* – 1944. – січень.
19. *Паламарчук О.* А музи не мовчали / О. Паламарчук. – Львів : Зерна, 1996. – 96 с.
20. *Пастернакова М.* Вистава «Пер Гінта» у Львові / М. Пастернакова // *Краківські вісті.* – 1942. – 24 лютого.
21. *Пастернакова М.* З театру / М. Пастернакова // *Краківські вісті.* – 1943. – 17 жовтня.
22. *Пастушенко Т.* Дорога на Схід : евакуаційна епопея / Т. Пастушенко // *Україна в Другій світовій війні : погляд з XXI століття.* Історичні нариси. – Київ : Наукова думка НАН України, 2011. – С. 495–515.
23. По родной земле. 3500 километров с Красной Армией // *Советское искусство.* – 1945. – 1 января.
24. «Продана наречена» // *Краківські вісті.* – 1943. – 7 листопада.

25. Романенко Н. О. Український театр (40-і роки ХХ ст.) : монографія / Н. О. Романенко. – Київ : Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв, 2015. – 250 с.
26. Семчишин М. На службі в Мельпомени (Два роки праці Оперного Театру у Львові) / М. Семчишин // Наші дні. – 1943. – серпень.
27. «Серпанок П'єретти». Прем'єра балету у Львівському оперному театрі // Львівські вісті. – 1943. – 10 жовтня.
28. 750 вистав Українського театру у Львові // Краківські вісті. – 1944. – 1 січня.
29. Срібна М. А. Українське оперне мистецтво в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.) / М. А. Срібна // Гілея. – 2015. – Вип. 97 (6). – С. 58–61.
30. Сьогодні зустріч з артистами Львівського Оперного театру // Львівські вісті. – 1943. – 30 листопада.
31. Театральні усмішки. Розмова з директором // Наші дні. – 1943. – січень.
32. Трегубов Николай Иванович [Електронний ресурс] // Списки жертв. Меморіал. – Режим доступу : <http://lists.memo.ru/d32/f460.htm>.
33. Хоминський Й. Прем'єра «Маргарети» («Фавста») Гуно в Оперному Театрі / Й. Хоминський // Львівські вісті. – 1944. – 17 лютого.

SUMMARY

The article considers the creative path of the Honoured Artist of the Ukrainian SSR Mykola Trehubov during the Second World War and presents little known facts of his stage life in artistic groups. It primarily zeroes in on performing and choreographic activities at the Lviv Opera Theatre (LOT) in times of the German occupation.

In the person of M. Trehubov – an ethnic Russian by descent – the ballet sector of the LOT had a professional classical dancer, whose performing activity has acquired high mastery, a ballet master – stage director with his own individual style, a teacher-mentor of young ballet artists. Over the span of his service at the theatre (about 18 months), he has written a libretto for and staged the ballet *The Veil of Pierrette* to music of Hungarian composer E. Dohnanyi and other composers arranged by L. Turkevych, separate settings in operas *Cavalleria rusticana (Rustic Chivalry)* by P. Mascagni, *The Bartered Bride* by B. Smetana, *Nocturne* by M. Lysenko, *Marguerite (Faust)* by Ch. Gounod, as well as in the operetta *Der Vogelhändler (The Bird Seller)* by K. Zeller. He prepared various combined concert programmes [*Sorokatyj vechir (Motley Musical Evening)*] and took part in artistic activities.

His performing gift has been detected in parts of sparkling Basilio in *Don Quixote*, Fred (Harlequin) in *The Veil of Pierrette*, Peer Gynt in the ballet of the same name, in scenes of the one-act play *Walpurgis Night* from the opera *Marguerite (Faust)*. While creating images of characters, M. Trehubov found unexpected acting solutions that emphasized individualities of their natures.

Theatrical observers looked with interest after the work of the master and widely covered his choreographic and performing activities in the press.

Due to the efforts of M. Trehubov and his colleagues, the sector of ballet theatre turned into an independent creative unit being capable of creating quality performances of European standard, despite the fact that ballet tradition in Halychyna was quite young. Along with his colleagues, Trehubov tried to put across the footlights the images and samples of world ballet classics, thereby forming the audience's high theatrical taste. For the Ukrainians, the ballet sector has become a centre of spiritual culture, self-identification, an important educational core, a creative laboratory for training professional skilled personnel for Ukrainian theatres.

After the occupation of Lviv by Soviet troops, the master continued his activity at the State Song and Dance Ensemble supporting with his art the morale of soldiers on frontline roads of Europe. However, afterwards he has been sentenced to five years' imprisonment for his work in the occupied city.

In spite of the fact that the uncovered documents introduce, to the historical science, the adjusted circumstances of life events and activities of M. Trehubov in the course of the Eastern Front hostilities of World War II (1941–1945), the stage work of this figure requires further scientific research. Completely unexplored, nevertheless significant as well, is the service of the choreographer at professional theatres at the beginning of the war, as well as his participation in going on tour of the LOT's ballet sector and the choreographic creative work at the State Song and Dance Ensemble of the Ukrainian SSR prior to his arrest.

Keywords: Lviv Opera Theatre, ballet master, ballet soloist, creative activity, German occupation.